

בירור שיטת הרב ב"אוקמי פירא" בשביעית*

ראשי פרקים

- א. שיטת הרב ב"אוקמי-פירא"
- ב. מחלוקת הראשונים באופי היתר "אוקמי אילנא"
- ג. תליית המחלוקת בשאלת אופי ההיתר
- ד. הסבר שיטת הרב בהשקאה בשביעית
- ה. השקית שדה שלחין (ושדה בעל)
- ו. מלאכה שיש בה גם אוקמי וגם אברויי
- ז. אוקמי אילנא במלאכות דאורייתא
- ח. סיכום מחלוקת רש"י הנדפס ורש"י כ"י ביסוד פטור אוקמי

א. שיטת הרב ב"אוקמי פירא"

הרב בשבת הארץ (פ"א ה"ה), ובשו"ת "משפט כהן" (סימן ע"ט), מכריע לחומרא שרק "אוקמי אילנא" מותר, אבל "אוקמי פירא" אסור בשביעית. וז"ל

* עיבוד מורחב מתוך מאמר העוסק במלאכות המותרות בשביעית, הודפס ב"קונטרס לעניני שמיטח" שיצא בשנת חשמיטה תשמ"ז ע"י המכון התורני ליד הישיבה הגבוהה אור עציון.

הרב: "דלצורך פירות שביעית אין היתר עבודה אפילו לאוקמי, שכיון שהתורה הפקירה את הפירות אין סברא שתהיה העבודה מותרת כדי לאוקמי אותן, ומכש"כ לפי טעמו של הרמב"ם בהלכה י' דעיקר ההיתר הוא משום שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, וכודאי שלא שייך זה בפירות שביעית עצמם שאין אנו אחראים לקיומם כלל ומ"מ מד' רש"י כפי' הסוגיא במו"ק ו' ע"ב ד"ה "כדי" - [רש"י שם כותב: "מרכיזין שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית אבל לא ישקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית"].

הרב בנה איפוא את האיסור על דברי הרמב"ם בהלכה י' ועל פי' רש"י במו"ק בדף ו'.

נלענ"ד שדברי הרב תלויים בשאלה למדנית בגידרו של היתר "אוקמי אילנא" בשביעית, והוכחת הרב מרש"י אינה אלא מרש"י הנדפס על מו"ק, ברם ברש"י כת"י על מו"ק (שיצא בשנת תשכ"א ע"י "חברת מקיצי נרדמים") כתוב הפוך, כפי שנבאר בהמשך.

ב. מחלוקת הראשונים באופי היתר "אוקמי אילנא"

בשאלת גידרו של "אוקמי אילנא" מצינו שתי שיטות כראשונים:

- א. מלאכה שהיא לאוקמי אינה מוגדרת כלל כמלאכה (רש"י כ"י).
- ב. מלאכה שהיא לאוקמי מוגדרת כמלאכה, אלא שבגלל פסידא התירו (רש"י הנדפס והרמב"ם בפשטותו).

מקור המחלוקת נעוץ במבנה הגמ' במו"ק (ב' ע"ב - ג' ע"א) המורכב מחמישה שלבים:

שלב א': קושיה על המשנה המתירה להשקות את בית השלחין במועד ובשביעית, כאשר ביחס למועד מבינה הגמ' את ההיתר כמבוסס על כך שהאיסור נובע מטרחא

ובמקום פסידא החירו רבנן. ביחס לשביעית מתקשה הגמ', מפני שבין אם נאמר שהשקאה חייבת מדין זורע ובין אם מדין חורש, בשביעית אסור מדאורייתא. נקודת ההנחה שבקושיה היא שלא ניתן להתיר איסור דאורייתא במקום הפסד.

שלב ב': אביי מתרץ שמדובר בשביעית בזמן הזה, אליבא דרבי הסוכר ששביעית מדרבנן בזמן הזה, וממילא זהה דין שביעית לדין מועד, וכדברי רש"י הנדפס שם: "ורבי הא דאמר דהוא מדרבנן ומילתא דפסידא שרו רבנן". יוצא איפוא שלשיטת אביי היתר השקאה בנוי על דין פסידא.

שלב ג': רבא מתרץ ע"פ אותו עקרון שרק מלאכות מדרבנן ניתן להתיר בשביעית, אלא שבמקום לצמצם ולומר שכל דין שביעית דרבנן, רבא מצמצם את המלאכות האסורות בשביעית מדאורייתא, וז"ל: "רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסור רחמנא תולדות לא אסור רחמנא, דכתיב: 'ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע' וגו', מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתיבנהו רחמנא? למימרא דאהני תולדות מחייב אאחריניה לא מחייב...".

שלב ד': בעקבות דברי רבא מקשים מהברייתא בתו"כ הדורשת מהפסוקים עוד מלאכות האסורות ולא רק שני אבות ושתי תולדות, ומתרצים שהברייתא מודה לעקרון שרק ארבע מלאכות אסורות מדאורייתא, אלא שהדרשה אסמכתא בעלמא. בתוך הדרשה מבואר סוג מלאכות המותרות מפני שאינן עבודות שדה וכרם. עיין שם.

ככל השלבים עד כה ע"מ להתיר היה צורך בשני תנאים:

- א. שרמת המלאכה תהיה מדרבנן ולא מדאורייתא.
- ב. שתהיה סיבה של פסידא, חוץ מסוף הברייתא לגבי שדה וכרם שישנו סוג שכלל לא נאסר.

שלב ה': בעקבות הברייתא המחירה קשקוש בשביעית מקשה הגמ': "וקשקוש בשביעית מי שרי? והא כתיב 'ובשביעית תשמטנה ונטשתה', 'תשמטנה' - מלקשקש

'ונטשתה' - מלסקל! אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו, חד אברויי אילנא וחד סתומי פילי. אברויי אילן - אסור, וסתומי פילי - שרי".

בשלב זה נחלקו הראשונים דלעיל, שיטת רש"י כ"י על מו"ק מזהה את ההגדרה של עבודת שאינן בשדה ובכרם לאוקמי אילנא, וז"ל: "...אבל קשקוש ועוגיות אינן עבודה לא בכרם ולא בשדה דאינן משבחינן, אלא אוקמי אילנא בעלמא הוא וכו'..."; וכן רש"י כ"י בהמשך הגמ' במו"ק (דף ר' ע"ב): "...השקאה אינה עבודת קרקע בשביעית". כמו"כ רש"י במס' ע"ז (דף ג' ע"ב) מתיחס למושג "עבודת קרקע", וז"ל: "...מלאכה שהיא עבודת קרקע אסור רחמנא והני לאו מלאכת קרקע ניהו דאוקמי אילנא בעלמא הוא ואין משביחו לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא". לדידה של שיטה זו רב עוקבא חזר בו משתי נקודות ההנחה וסובר שאוקמי מותר מצד עצמו גם ללא פסידא, ואולי גם במלאכות דאורייתא, מפני שאינו עבודה וההיתר מזוהה עם אי הדמיון לשדה וכרם - לעומת זאת שיטת רש"י הנדפס (דף ג' ע"א) מזהה את דין אוקמי עם דין פסידא, וז"ל: "סתומי פילי - שמסתם בקעים של אילן שרי דאית בה משום פסידא", וכך לכאורה פשטות שיטת הרמב"ם (פ"א ה"י): "מפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה...". לדידה של שיטה זו, רב עוקבא עקבי לעקרון שמלאכות המותרות מותרות רק מפני פסידא.

אמנם נלענ"ד שניתן לכאר את שיטת הרמב"ם כשיטה המורכבת משתי השיטות. נלענ"ד שניתן להסביר בשיטת הרמב"ם שהיתר פסידא הוא היתר מצד הלאו וממילא לא שייך אלא במלאכות מדרבנן, מפני שמלאכות דאורייתא אינן מותרות מפני פסידא כפשטות הגמ' במו"ק, והיתר אוקמי כחוסר עבודה מצד העשה של שביתת הארץ. והדברים מסתברים, מפני שתוכן העשה הוא "שבת הארץ", וכאשר המצב הוא אוקמי, העשה אינו קיים מפני שהארץ שוכתת. בדרך זו ניתן להסביר את שיטת הרמב"ם בהיתר אוקמי אילנא ואת שיטת הרמב"ם במלאכת חורש.

בתורה (שמות ל"ד כ"א) נאמר: "ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבת כחריש ובקציר תשבות". במשנה בשביעית (פ"א מ"ד), נחלקו ר' עקיבא ור' ישמעאל האם הפסוק עוסק בשבת בראשית, כדברי ר' ישמעאל, או בדין תוספת שביעית, כדברי ר' עקיבא. הרמב"ם (פ"ג ה"א) פסק כדברי ר' ישמעאל, שתוספת שביעית נלמדת הלכה למשה מסיני, ברם בכל זאת מביא את הפסוק הנ"ל בתחילת הלכות שביעית (פ"א ה"א)*.

מ"מ יוצא לכאורה פשוט בשיטת הרמב"ם שחרישה בשביעית אסורה מדאורייתא. וכן הרמב"ם בסה"מ (מצוות עשה קל"ה): "היא שציוונו לשבות מעבודת הארץ בשנה השביעית והוא אומרו יתברך 'בחריש ובקציר תשבות'". כמו"כ ניתן להביא ראיה מעצם דין תוספת שביעית האוסר חרישה ערב שביעית מהלכה למשה מסיני שלשים יום קודם ר"ה, ואם ערב שביעית חרישה אסורה, ק"ו בשביעית עצמה, והרמב"ם (פ"ג ה"א) פסק את דין תוספת שביעית כהלכה למשה מסיני.

מאידך, הרמב"ם (פ"א הלכה ב' ד') פוסק: "אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה, ועל הקצירה או על הכצירה ואחד הכרם ואחד שאר האילנות. וזמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה. ולמה פרטן הכתוב? לומר לך על שתי תולדות אלו כלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות. כיצד? החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ... מכין אותו מכת מרדות מדבריהם". לכאורה מוכן מהרמב"ם שאיסור חרישה אינו אלא מדרבנן, והראיה החזקה ביותר היא מפ"א

* הפירושים המסתברים הם שניים שחם אחד:

(א) ר' אברהם בן הרמב"ם: "אמנם החכמה בדברי חכמים, כי הכתוב יורה על חשביעית אינו ממה שנוצר בגמי משקין בלבד אלא ממה שנוצר במכילתא כי שם נתבאר כי ר' יחודה ור' שמעון סוברים ג"כ כי הכתוב חזק נאמר על שביעית וכו'. ועל כן סמך ז"ל על סברת מי שפרש הכתוב חזק בשביעית".

(ב) שיטת פאחי"ש שחרמב"ם פסק כירושלמי חסובר שגם ר' ישמעאל בא לחתיר קצירת העומר בשביעית, ועיין עוד במחרי"י קורקוס דרך אחרת.

ה"י. אחרי שהרמב"ם מונה כמה מלאכות כמו השקיה ועשית עוגיות לגפנים וכדו' המותרות בשביעית, מנמק הרמב"ם: "ומפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו. שאין אסור מן התורה אלא שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שבארנו".

יוצאת איפוא סתירה מפורשת האם חרישה אסורה מדין תורה או מדין דרבנן; ועיין בדברי פאה"ש ועוד אחרונים שיישבו בדרכים שונות את הרמב"ם.

ערוה"ש (סימן י"ט סעיף ג') מתרץ: "ויראה לי דאע"ג דמלקות ליכא רק באלו הד' מלאכות מ"מ איסור עשה יש בכל המלאכות, דהרי בקרא ד'ושבתה הארץ' נכללו כל המלאכות וזה שאמרו שם דקרא אסמכתא בעלמא זהו מה שריכה התו"כ ללאוין, ואין הכוונה שרק מדרבנן אסורים אלא שמדרבנן יש גם איסור לאו, וראיה לזה דהא שם במו"ק פליגי בחרישה בשביעית אם לוקה אם לאו וקי"ל דאינו לוקה דכן פסק הרמב"ם, משום דר' יוחנן בירושלמי ס"ל כן, והא להדיא כתיב בחריש ובקציר תשבות ולר"ע אשביעית קאי, אלא ודאי דלא פליגי אלא לענין מלקות אבל עשה לכ"ע יש, ואף לר' ישמעאל מקרא ד'ושבתה הארץ' ה"נ בכל מלאכת קרקע, דכן משמע להדיא שם דשאר מלאכות וחרישה שוים הם, אבל ברמב"ם פ"א ה"י לא משמע כן, ע"ש".

ומצינו לזה מקור בירושלמי בכלאים (ריש פרק ח') שנחלקו האמוראים בהסבר שיטת ר' יוחנן הסובר שאין מלקות על חרישה, וז"ל הירושלמי: "א"ר בא קרתינניא: טעם דרבי יוחנן שש שנים תזרע שדך לא בשביעית? ושש שנים תזמור כרמך לא בשביעית? כל לא תעשה שהוא בא מכוח עשה - עשה הוא ועובר בעשה. ר' ירמיה אמר: עובר בעשה, ור' יוסי אמר: אפילו עשה אין בו". כמו"כ מצינו ברמב"ן, בפרושו לתורה (ויקרא כ"ג כ"ד) "...וכן שבת שבתון יהיה לארץ שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל...".

לכאורה באמת בתחילה הרמב"ם אינו אומר ששאר מלאכות אסורות מדרבנן, וכל דיון הרמב"ם הוא לגבי המלקות, וגם בהלכה ב' כאשר הרמב"ם מדבר על ארבע המלאכות אינו אומר: אינו אסור מן התורה אלא אלו המלאכות, אלא "אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה וכו'..." ומסתברים דברי ערוה"ש, וכמו"כ נמצא בחזו"א (סימן י"ז ס"א) לגבי חרישה.

אלא שעדיין קשה מה שערוה"ש עצמו הקשה, שבהלכה י' הרמב"ם כותב דברים ברורים מאוד "שאינן אסור מן התורה אלא..." ויותר מזה קשה מדוע הרמב"ם ממתין עד ה"י להשמיע לנו דין כל כך יסודי, והרי מקומו היה לפני פרוט כל המלאכות האסורות מדרבנן!

ברם לפי דרכנו לעיל בשיטת הרמב"ם באוקמי אילנא, שמצד העשה יסוד הפטור הוא חוסר עבודה מפני שכאשר הארץ נשארת במצבה זהו קיום של שבת הארץ, ממילא אין צורך בנימוק מדוע ישנן מלכות המותרות בשביעית מצד אוקמי אילנא שהרי העשה לא קיים. רק מצד הלאו יש צורך בנימוק של פסידא מפני שהלאו מונח ביסודו אקרקפתא דגברא כאיסורי מלאכה בשבת, וממילא הלכה י' מנמקת את ההיתר מצד הלאוין, ובלאוין מובן צימצום הרמב"ם: "אין אסור מן התורה אלא שני אבות..." כנלע"ד, ועדיין צ"ע.

לאור הנ"ל ניתן להבין את שיטת הרמב"ם לגבי נטיעה. הרמב"ם פוסק בפרק א' ה"ה: "אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק... ואם עשה אחת מאלה בשביעית מכין אותו מכת מרדות". דבריו אלה לכאורה תמוהים מאוד. ראשית, לא מסתבר שזומר חייב ואילו נוטע מותר מדין תורה. ועוד קשה מן הגמ' בגיטין נ"ג ע"ב האומרת במפורש שנטיעה אסורה בין בשבת ובין בשביעית מן התורה. החזו"א (י"ז, ס"כ וכ"ד) מנסה לתרץ: "ואפשר דהוי בכלל אין מזהירין מן הדין ולפיכך אין לוקין על הנטיעה", ברם לפי הנ"ל נטיעה אסורה מדין העשה. (כמו"כ קשים טובא דברי הר"ש בפ"ב מ"ו שלדעת ר"ת נטיעה אסורה רק מדרבנן, ובעקבותיו הלכו חלק מן האחרונים כהסבר שיטת ר"ת, ועיין היטב בתוס' ראש השנה דף ט'

ע"ב שנטיעה אסורה מדרכנן רק בתוספת ולא בשביעית עצמה, ולא כדעת הר"ש והראשונים שהלכו אחריו; ודברי הר"ש צ"ע).

[יש להוסיף שכרמב"ם סוף פ"א ישנו סוג נוסף המופקע משם מלאכה בגלל אופי הפעולה, עיין בשיטת "פאת השולחן" לגבי אוקמי אילנא בגוף האילן].

5

ג. תליית המחלוקת בשאלת אופי ההיתר

נראה שלדידם של רש"י כ"י וסיעתו, הסוברים שמלאכה לאוקמי אינה מלאכה, אין נ"מ אם אוקמי פירות או אוקמי אילן. ברם לדעת הסוברים שהיתר אוקמי בנוי על פסידא יש לכאורה מקום לדון האם אוקמי פירא מותר.

לאור זה, מובנים היטב דברי הרב הנ"ל, ברם כל זה ברש"י הנדפס במו"ק על הדף, ששיטתו שהיתר אוקמי בנוי על פסידא. אך לא כן לרש"י כ"י החולק על יסוד הפטור של אוקמי לשיטתו גם בדף ו' ומתיר להשקות כדי שיצאו בשביעית, וז"ל: "כדי שיצאו ירקות ואוכלן בשביעית עד זמן הביעור השקאה אינה עבודה קרקע בשביעית" (המגיה על רש"י כ"י שם כותב: "מזה נראה שגירסת רש"י היא כג"י כ"מ מרביצין שדה לכן בשביעית").

בסוף תשובה ע"ט כותב הרב: "...אכל נ"ל שלדעת רש"י והרמב"ם העיקר הוא כמש"כ לחומרא". ברם הרב לא ראה את רש"י כ"י (שיצא רק בשנת תשכ"א) החולק בפירוש על רש"י הנדפס. בהערה בספר השמיטה של הרב טוקצינסקי (עמוד כ"ה) מרחיב הרב את הגדרתו בצמצום ההיתר רק לאוקמי אילנא, וז"ל: "לדעתי כל השקאת ירקות וזרעים יש להתיר דוקא כשהיא לצורך הקרקע שאם לא ישקה תעשה מלחה ותהיה גרועה גם לשנה הבאה, או שיש צורך להוצאת ירקות למוצ"ש, אבל בשביל הירקות של שביעית לא מצינו היתר, וכן נראה בדשאים ושושנים שיש להשקות דוקא אם הם מתקימים גם בשנה שאחר שביעית

או שיצאו וגמרו כבר ער"ש אך לא למה שיוצא בשביעית דרחמנא אפקרינהו ול"ש להתיר עבודה בשביל הפסדים וכ"מ במו"ק ו' ע"ב רש"י ד"ה כדי".

יש להעיר שהריל"ד (קונ"א סימן רנ"ט) אימץ את תפיסת הרמב"ם שההיתר רק במקום פסידא, ובכל זאת חולק על הרב, וז"ל: "דכיון דכתיב קרא: 'ואכלו אביוני עמך' א"כ חשיבי הנך פירות דשייכי לכלל ישראל ולכן אף הצלת הפסד פירות שרי".

הרב טוקצינסקי חולק על הרב, ומביא כמה ראיות שמותר לאוקמי בפירות, ואת הרמב"ם בה"י מסביר הרב טוקצינסקי (שם הערה 6 בעמוד כ"ה): "והא דאמר 'מפני מה התירו כל אלה? שלא תעשה הארץ מלחה', זהו טעם על מה שהתירו להרביץ גם את השדה כדאמרו מרכיזין בשדה לבן וכו' ולעשות עוגיות וכו' ולהמשיך מים מאילן לאילן - שע"ז הוצרכו לומר שלא תעשה הארץ מלחה ותתקלקל גם למוצ"ש" (ראה לשון הרמב"ם פ"א ח"י"י) עכ"ל הרב טוקצינסקי, ולענ"ד לא נראה, מפני שהרמב"ם בה"י מנמק "מפני מה התירו כל אלה" וברור שהנימוק על כל המלאכות המותרות ולא כדברי הרב טוקצינסקי.

הראיות שהרב טוקצינסקי מביא הם:

א. "בע"ז נ' אמרו בטעם אין סכין הפגין בשביעית שהוא לפיטומי פירא, מוכח שאם לאוקמי פירא שרי" עכ"ל הרב טוקצינסקי. לענ"ד אין ראיה מפני שהרמב"ם פסק כדעת הירושלמי שאין תרי זהומי וכל זיהום אסור, ולא הוצרך לתרוץ הבבלי שרק לפטומי פירא אסור, ובאמת ברמב"ם (פ"א ה"ה ופ"ג ה"ט) לא מובא שרק סיכא לפטומי אסורא.

ב. "וכן ראיה מתוספתא פ"א ט' תאנה שנתקלפה אין טחין אותה בטיט ושם (ה"י) סוקרין את האילן בסיקרא וכו' שלא ישיר את הפירות". הרב בשו"ת "משפט כהן" (תשובה ע"ט) דוחה את הראיה מסיקרא, וז"ל: "צ"ל או דמיירי באילן שיש עליו פירות שנגמר גידולם מערב שביעית, שאין קדושת שביעית נוהגת בהם, ושפיר דמי להצילם מהפסד... או שעיקר הכוונה הוא לשנות

לטובה את טבע האילן בכללו וממילא לא ישיר פירותיו ג"כ בשאר שנות השבוע".

נלענ"ד שניתן להוסיף ולחרץ שסיקרא בגלל אופיה אינה מלאכה חקלאית אלא מעין סימן לבקשת רחמים, כלשון הגמ' (שבת ע"ז ע"א): "אלא סורקו בסיקרא מאי רפואה קעביד? כי היכי דליחזייה אינשי וליבעו עליה רחמי, כדתניא: 'וטמא טמא יקרא' - צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים"; והיא מותרת גם בשביעית לצורך הפרי.

ג. גם משנה מפורשת (סופ"ב) היא 'ממרסין באורז אך לא זומרין העלה שלה' (וכ"ה ברמב"ם פ"א הט"ו). ולא עוד אלא שכירושלמי (שם פ"ב ב') פריך מר"ש על ר"ש שכאן מתיר ליטול עלה מאשכול וכאן אוסר לחתוך העלין מן האורז, ומשני הסרת עלה מאשכול היא כהצלה מדלקה והיינו לאוקמי משא"כ חתוך עלין מאורז לאברויי הוא, הרי שאף כפירות יש חילוק בין לאברויי ובין לאוקמי וכ"ה בר"ש שם מ"ב".

לכאורה מהמשנה אין ראייה מפני שאין ראייה שמירוס נועד לאוקמי הפרי אלא לאוקמי הצמח, ברם הרב מצמצם וסובר שאין אוקמי כלל בירקות, (דלעיל).

באמת הרב לשיטתו בשבת הארץ (פ"א הט"ו) מסביר: "ומותר למרס באורז בשביעית אבל לא יכסח, פירוש - שמותר להשקות שדה אורז השקאה יפה ולערב את המים בעפר. ונראין הדברים ששדה אורז צריכה היא השקאה כזאת, שאם לא יעשה כן ימותו הזרעים לגמרי. ונראה לי דמיירי שממרס את השדה של אורז בשביעית סמוך ליציאתה כדי שיצמח האורז במוצאי שביעית, שמותר להשקות שדה לכן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית, ובאורז צריכה השדה מרוס, שהיא השקאה יותר מרוכה בעירוב יפה עם העפר, גם שזה מותר לצורך מוצאי שביעית, אבל למרס לצורך שיצא האורז

בשביעית נראה שאסור שהרי אסור להשקות שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית".

לענ"ד הסבר הרב צ"ע, מפני שהמשנה בסופ"ב "ממרסין את האורז בשביעית" לא צמצמה כהסברו של הרב רק לצורך מוצאי שביעית, ודחוק מאוד להעמיד באורז שגדל מאליו בשביעית, מפני שאורז הוא גדולי קיץ (עיין ירושלמי שביעית בבאורו של פרופ' פליקס בעמוד 164, הערה 5 ובעמוד 128, הערה 1).

החזו"א (סימן כ"א ס"ק י"ד) תרץ את המשנה לגבי אורז בדרך שונה, וז"ל [בתוך דיונו בדין אוקמי פירות]: "ויש לתמוה כמה שכתב הר"מ פ"א ה"י שהתירו כל אלה כדי שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, ולמה לא כתב משום שלא יפסדו הפרות כמו במועד, ויש נפקותא טובא אי מתירין גם משום הפסד פירות או דוקא משום הפסד הארץ והאילנות. ואפשר דעת הר"מ דלעולם לא התירו משום פירות שאין להשתדל בגידול פירות בשנה שביעית והא דהתירו בית השלחין והרכצה היינו שלא תפסד הארץ והאילנות והא דמרסין את האורז נמי שהאורז שלא ישקנו הוא מוצץ לשד הארץ ונפסדת, ולפ"ז הא דתניא מרביצין כדי שיצאו במו"ש היינו שתהא הארץ ראויה להוציא ולא תתקלקל, וכן הא דאמר משקין בע"ש כדי שיצאו ירקות בשביעית כל שלא תפסד הארץ מלהוציא, תדע להר"מ הירקות הנכנסות משישית לשביעית אסורין משום ספיחין" וכו' ע"ש. ברם בחזו"א עצמו להלכה חוזר בו וסובר שאוקמי פירות מותר.

ולגבי קושית הרב טוקצינסקי ממסיר עלה מן האשכול, המותר, מפני שהוא כמציל מפני הדלקה, בדעת הירושלמי ניתן לחלק בין היזק דלקה (שלא הכרחי שיבוא) להזקים אחרים. (כמו"כ יש לדון בדעת ת"ק מדוע חולק על ר"ש הרי לאוקמי אילנא מותר ואילו מחלוקתם לגבי אוקמי אילנא בפירות, ועיין עוד בחזו"א סימן י"ז ס"ק כ"ו ובהגהות הגר"א שם).

ד. "והרמב"ם בפירוש המשניות פי' מעשנין להכריח התולעים אוכלי הפירות, ובמזהמין פי' להכריח התולעים אוכלי האילן משום שאחת היא בנוגע לאילן ובנוגע לפירות, וכמ"ש בתוס' "אנשי שם" שם מ"ד" עכ"ל הרב טיקוצ'ינסקי. אך יש לעיין בפה"מ ובתרגומו של הרב קאפח שם, המתרגם: "ומעשנין לעשן תחתיהן באיזה עישון כדי שימותו התולעים האוכלין את האילן והנתלים בו..." וממילא ראית הרב טוקצ'ינסקי נופלת, ועיין עוד בספר השמיטה.

לאור הנ"ל לפי רש"י הנדפס ברור מדוע בדף ו' מוכח ממנו כפי שהוכיח הרב שאוקמי פירא אסור ביחס לירקות, מפני שלדידו יסוד הפטור בנוי על פסידא כנ"ל; ואכן ברש"י כת"י על מו"ק בדף ו' לא מצינו את ראית הרב, מפני שהוא לשיטתו שיסוד הפטור בנוי על הפקעת הדבר מגדר "עבודה" כנ"ל.

ד. הסבר שיטת הרב בהשקאה בשביעית

מצינו דיון במקורות התנאים לגבי השקיה בשני תחומים:

(א) נטיעות ואילנות

(ב) שדה שלחין ושדה הבעל

במשנה (פרק ב' מ"ד) שנינו: "מזהמין את הנטיעות... ומשקין אותן עד ר"ה. ר' אלעזר בר' צדוק אומר: אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר", וכן מצינו ברייתא בתוספתא (פ"א ה"ו ובירושלמי התוספתא מובאת בה"ג): "משקין את הנטיעות עד ר"ה (בירושלמי הברייתא מובאת ללא הקדמה "משקין את הנטיעות עד ר"ה"). ר' יוסי בן כיפר אמר משום ר' אלעזר בן שמוע - ב"ש אומרים: משקה על הנוף ויורד על העיקר, ב"ה אומרים: משקה על הנוף ועל

העיקר". נחלקו המפרשים בהסבר מחלוקת ב"ש וב"ה בכרייתא, האם היא מדברת על דין הרישא של המשנה העוסקת בערב שביעית ונחלקו בדין זה ב"ש וב"ה (וכן נראה ממשפט הפתיחה של התוספתא: "משקין את הנטיעות עד ר"ה"), וכך הסביר הר"ש וכן נראה מדברי הרמב"ם בפה"מ, או כדברי הר"ש סרלאו הסובר שדברי ר' יוסי בן כיפר מוסכים על דברי ר' אלעזר בר' צדוק (ודבריו דחוקים בהסבר התוספתא).

יוצא איפוא שבשביעית נחלקו התנאים האם מותר להשקות נטיעות, וגם לר' אלעזר בר' צדוק מותר רק על נוף (משום שינוי - רא"ש), והרמב"ם (פ"ג ה"ט) פסק כדעת ת"ק שמותר להשקות רק עד ראש השנה, ולכאורה משמע שבשביעית השקית הנטיעות אסורה.

לעומת המשנה הנ"ל ישנם לכאורה כמה מקורות תנאיים אשר מהם משמע שמותר להשקות אילנות בשביעית. במשנה במו"ק (דף ו' ע"ב) שנינו: "ר"א בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה...". וכן מצינו בכרייתא הנ"ל בתו"כ: "...יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא ימלא את הנקעים שתחת הזיתים ולא יעשה עוגיאות בן אילן לאילן חברו תלמוד לומר...". וכו'. הברייתא הנ"ל מופיעה גם בגמרא במו"ק (דף ג' ע"א), וכן הרמב"ם (פ"א ה"ח) פוסק: "...וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יותר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו את כל השדה. ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן".

את הסתירה הנ"ל בין המקורות הקשה הראב"ד המוכא בתו"כ באופן מרומז, וביתר בהירות הראב"ד המוכא בתוס' רא"ש (מו"ק דף ג' ע"א), וז"ל: "ולא ימלא נקעים מים כדי להשקות את הזיתים ואת הגפנים ומסיק דשרי. והק' הראב"ד מהא דתנן בפ"ב דשביעית מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ר"ה - אין, בשביעית - לא, אלמא אסור להשקות את

האילנות בשביעית והכא שרינן. וכן במתניתין נמי שרינן דתנן ר' אליעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן? וכן הקשה בתוס' "אנשי שם".
בראשונים ובאחרונים מצינו כמה דרכים לשוב הסתירה, ברם כאן נביא רק פתרון אחד המבואר על ידי תפיסתו של הרב. (שאר הפתרונות עיין במאמר הנז' העוסק במלאכות המותרות בשביעית).

במשנה ובשאר המקורות וכן ברמב"ם המתירים עד ר"ה מדובר בנטיעה ואילו כל המקורות המתירים וכן הרמב"ם (פ"א ה"ח) מדברים על שדה אילנות. במשנה (פ"א מ"ח) שנינו: "עד אימתי נקראו נטיעות? ר' אלעזר בן עזריה אומר: עד שיחולו, ר' יהושע אומר: בת שבע שנים, ר' עקיבא אומר: נטיעה כשמה", והרמב"ם (פ"ג ה"ז) פסק כר"ע, וז"ל: "אי זו היא נטיעה? זה האילן הקטן כל זמן שקוראים לו נטיעה".

אם כן נלענ"ד להעלות אפשרות שנטיעה מותרת רק עד ר"ה, ואילנות מותר גם אחרי ראש השנה. אלא שלכאורה הסברה נראית הפוכה, דלכאורה נטיעה זקוקה לטיפול יתר ואם אילן מותר ק"ו שנטיעה תותר.

ניתן לומר ע"פ נימוק הרמב"ם בה"י: "ומפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה", שישנם שני סוגי מתירים:

א. תעשה הארץ מלחה

ב. ימות כל עץ שבה

היתר השקאת אילנות בנוי על היסוד השני "ימות כל עץ שבה" והותרה השקאת אילנות ולא הותרה השקאת נטיעות. הסברה לכך יכולה להיות מפני שניתן לראות באילן חלק מן הארץ, וממילא מותר להמשיך את קיומו הטבעי. נטיעה היא חידוש בארץ, שלגביה לא הותרה השקאה, מפני שניתן לראות בה יצירה חדשה בארץ (ודינה כשדה שלחין).

שדה שלחין מותר להשקות מפני הסיבה הראשונה: "שלא תעשה הארץ מלחה", והדברים מסתברים דאם לא כן קשה מדוע הרמב"ם מנמק "וימות כל עץ" ולא מנמק וימותו כל הגידולים או ביטוי דומה?

ע"פ הנ"ל ניתן להכין מדוע הרמב"ם (פ"א ה"ח) חילק בין הגדרת שדה שלחין להגדרת שדה אילן לגבי השקאה, וז"ל: "משקין בית השלחין בשביעית, והיא שדה זרעים שהיא צמאה ביותר, וכן שדה אילנות אם היו מרוחקין זה מזה יותר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן...". בשדה אילן הרמב"ם אינו מגדיר "שהיא צמאה ביותר" כמו בשדה שלחין. לפי דרכנו ניתן להכין שהיתר השקאת שדה שלחין בנוי על הדין הראשון ברמב"ם "שלא תעשה הארץ מלחה", וכל אימת שהשדה אינה צמאה ביותר אין היתר השקאה, בניגוד לשדה אילנות שהיתר בנוי על היסוד השני "וימות כל עץ שכה", שיסודו הוא קיום העץ באופן טבעי מפני שהעץ הוא חלק בלתי נפרד מהארץ.

ע"פ הנ"ל יובן היטב הדין שמופיע במשנה (פ"ב ה"ד) ונפסק ברמב"ם (פ"א ה"ה), שמותר לזהם את הנטיעות רק עד ר"ה ולאחר ראש השנה אסור, מפני שמדובר בנטיעות ולא באילן.

ע"פ הנ"ל יובנו היטב דברי החזו"א לעיל, בהסבר דין המשנה באורו למ"ד שאוקמי פירא אסור ובכ"ז באורו מותר מפני היזק הקרקע ע"ש.

ע"פ הנ"ל תובן שפיר שיטת הרב לגבי אוקמי ירקות ושאר גידולים חד שנתיים, שנאסר, מפני שלגבי גידולים חד שנתיים הותר רק שלא תעשה הארץ מלחה ולא מחשש למיתת הגידול. וכפשטות הדברים כמעט מפורשים בדברי הרב ב"קונטרס אחרון" (סוף אות י"ב), וז"ל: "וכן כל השקאת ירקות וזרעים יש להתיר דוקא כשהיא לצורך הקרקע, שאם לא ישקנה תעשה מלחה ותהיה גרועה גם לשנה הבאה, או שיש צורך להוצאת ירקות למוצאי שביעית אבל בשביל הירקות עצמן שהם שביעית לא מצינו היתר, וכ"נ בדשאים ושושנים שיש להשקות דוקא

אם הם מתקימים גם בשנה שאחר שביעית". ברם כל הנ"ל איננו נכון בראב"ד הנ"ל בתו"כ האומר במפורש שאסור להשקות בין נטיעה ובין אילן.

ה. השקית שדה שלחין (ושדה בעל)

מקור הדין כמשנה הראשונה במו"ק: "משקין בית השלחין במועד ובשביעית", וכן פסק הרמב"ם: "משקין בית השלחין בשביעית, והיא שדה הזרעים שהיא צמאה ביותר". לגבי שדה הבעל נחלקו הראשונים במו"ק (דף ר' ע"ב): רש"י המובא בתוס' ד"ה "מרכיזין" שם, וחוס' למסקנה, סוברים שה"ה שדה הבעל ונקטו שדה שלחין משום מועד. ואילו רש"י שם סובר שרק שדה שלחין מותר וכשדה הבעל מותרת רק הרבצה, ובלשון רש"י שם: "השקאה פורתא", וכן פסק הרמב"ם: "וכן עפר הלבן מרכיזין אותו במים בשביעית כשביל האילנות שלא יפסדו". ניתן לומר ששורש מחלוקת הראשונים היא האם השקאה לא נאסרה כלל, ואם כן הוא הדין שדה הבעל, וכן יסברו תוס' ורש"י המובא בתוס', ואילו רש"י הנדפס יסביר שהשקאה נאסרה והותרה בגלל פסידא וממילא לא הותר אלא בית השלחין ולא בית הבעל, ורש"י הנדפס לשיטתו ביסוד פטור אוקמי אילנא (ע"ל) ורש"י המובא בתוס' כרש"י כ"י (כרש"י כ"י לא נמצא פרוש על דף ב', ורש"י המובא בתוס' היה צריך להופיע בדף ב' שאינו בנמצא).

ו. מלאכה שיש בה גם אוקמי וגם אברויי

נראה שיש לתלות את השאלה מה הדין באוקמי שהוא גם אברויי כשאלת יסוד פטור אוקמי אילנא. אם אוקמי אינה מלאכה, אזי כאשר יש גם אברויי - המלאכה

מוגדרת כמלאכה. ברם אם הפטור נובע מחמת פסידא וישנה רמה של פסידא המתירה, אין לנו לאסור אם יש גם אברויי, דסוף כל סוף המתיר נמצא. רש"י בע"ז מגדיר אוקמי אילנא "מעמידו בכמות שהוא". ורש"י לשיטתו סוכר שיסוד הפטור הוא אינה עבודה. כמו"כ ניתן להביא ראיה מרש"י בע"ז המסביר את כל המלאכות המובאות במשנה בשביעית (פ"ב מ"ד) שמוותרות עד ר"ה: "...ואע"פ שעבודת האילן אסור שלשים יום לפני ר"ה, הכא שרי שלא ימותו הנטיעות, דהנך שלשים יום מדרכנן הן והכא לא גזור". לכאורה אם מדובר שלא ימותו גם בשביעית מותר דהא לאוקמי אילנא מותר, אלא נראה לפרש שמדובר במשנה במקרים שיש באוקמי גם אברויי אילנא ומטעם אוקמי אין להתיר. ברם גם לדעת רש"י ניתן לומר שכל היסוד שאוקמי מותר רק כשמעמידו בכמות שהוא נאמר במלאכות דאורייתא, אבל מלאכות דרבנן שיש פסידא באי קיומן לא נאסרו כלל וכלל גם אם יהיה בזה גם אברויי.

מלשון חרב ב"שבת הארץ" (פ"א ה"ה) משמע שאוקמי שיש בו גם אברויי מותר, וז"ל: "וכן אין עושים בתים לעשות צללים על הנטיעות להגן עליהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. גם בזה נראה שאין האסור כ"א באופן שאין בזה הכרח לאוקמי אילנא כ"א לאברויי ולהוסיף שבח וכו'..." - יוצא במפורש שהאיסור רק במקום שיש רק אברויי.

ברם החזו"א (סימן י"ז ס"ק כ"ו) מסביר שזו מחלוקת ת"ק ור"ש בפרק ב' מ"ב, והלכה כת"ק דאסור. לענ"ד הסבר החזו"א קשה מפני שאין בהורדת עלה יבש מפני הדלקה אברויי אילנא (ועיין שם בירושלמי).

ז. אוקמי אילנא במלאכות דאורייתא

נראה שהשאלה הנ"ל חלויה בשאלת יסוד היתר אוקמי אילנא, דאם אוקמי אילנא מותר רק במקום פסידא מפני שלא גזרו חכמים, אזי אין שום הוא אמינא להתיר במלאכות דאורייתא, ברם אם מלאכה שהיא לאוקמי אינה מוגדרת כמלאכה יש מקום לדון אם הוא הדין גם במלאכות דאורייתא (ובאמת רש"י בע"ז לשיטתו מעמיד את הסוגיא גם במלאכות דאורייתא, עיין להלן).

את הדיון נפצל לשנים:

- א. לדעת אב"י הסוכר בגמרא במו"ק (דף ב' ע"ב) שתולדות אסורות מדאורייתא.
- ב. לדעת רבא החולק על אב"י וסוכר שתולדות אסורות רק מדרבנן, הדיון מתמקד רק במלאכת זמירה, מפני שבזריעה קצירה ובצירה אין (מכחינה מציאותית) בשום מקרה אוקמי אילנא (ואף לגבי חרישה, אם נאמר שחרישה דאורייתא, ועיין לעיל לגבי חרישה).

א. דעת אב"י:

הגרשז"א ("מעדני ארץ" עמוד קס"א ח' בליקוטים מ"כרם ציון", ובהלכות שביעית כרם ציון פ"ד ס"ק ו') מביא ראיה מדברי אב"י בגמרא במו"ק (דף ג' ע"ב) המעמיד את היתר השקאת בית השלחין אליבא דרבי דשביעית בזמן הזה מדרבנן. משמע דאילו שביעית היתה דאורייתא לא היינו מתירים השקאת בית השלחין דאין דין לאוקמי במישור דאורייתא. הגרשז"א דוחה את ראיתו משתי סיבות:

1. "גם אפשר דהשקאה וחרישה דנטיעות הם גם משביחים ואית בהו נמי משום אברויי" (עיין לעיל דיון בנ"ל).
2. "גם יש מקום לומר שהשקאה וחרישה שרגילים תמיד לעשותן חשיבי שפיר עבודת שדה וכרם ושפיר אסורי מדאורייתא, משא"כ

עבודה שעושין רק בדרך מקרה אפשר דרק לאברויי חשיב להיקרא בשם עבודה ולא לאוקמי וכמו שנראה מרש"י שם ובמסכת ע"ז".

נלענ"ד לדחות את ראיתו מפני שבה"א לא דיברו כלל על אוקמי ואברויי דא"כ מה הקשו בדף ג' ע"א מקשקוש - ברם הדחיה רק לשיטת רש"י כ"י שאוקמי לא בנוי על פסידא ולא לשיטת רש"י הנדפס (עיין לעיל).

ב. דעת רבא:

לדעת רבא, הסובר שתולדות אסורות מדרבנן, נלענ"ד להוכיח מפשטות הגמרא שהוזכרה לעיל שהחילוק בין אוקמי לאברויי נאמר רק בחלק ממישור הדרבנן, דאם אוקמי אילנא מותר גם במישור דאורייתא לא ברור כלל מה הלימוד של התו"כ מ'זריעה וזמירה בכלל היו ויצאו' (עיין לעיל), הרי גם במלאכות דאורייתא אוקמי אילנא מותר.

כמו"כ כתב הרב בספרו "שבת הארץ" (פ"א ה"ה): "ואם עשה פעולה זו כדרך הזמירה בלא שינוי יש לאסור אפילו אם הוא לצורך העמדת האילן על מצבו, שלא מצינו היתר לאוקמי אילנא כ"א בתולדות שהן אסורות רק מדרבנן אבל עצם הזמירה שהיא אסורה מן התורה יש לומר שאפילו לאוקמי אילנא ג"כ אסור וכו'". ובפרק א' ה"כ ממשיך הרב ומבאר: "י"א (הרמב"ם) שכל החילוק בין אוקמי אילנא לאברויי אילנא אינו כ"א במלאכות שהן דרבנן שכשהוא לאוקמי הוי הפסד ולא גזרו רבנן וכו'".

הרב (שם) והרב טיקוצ'ינסקי (ספר השמיטה עמוד כ"ב וב) למדו בשיטת הר"ח ששייך אוקמי גם במלאכות דאורייתא. וז"ל הר"ח: "גיזום שהוא חיתוך הזמורות להחליף אחרים תחתיהם - להברות

האילן ולהפריחו הוא ואסור, שזמירה לאוקמי אילנא מותר", וז"ל הרב טוקצ'ינסקי: "מפורש כתב שמותר אף בזימור דאורייתא". מסקנה זו בנויה על ההנחה שהר"ח עוסק בזמירה דאורייתא.

לענ"ד יש לפקפק במסקנתם משתי סיבות:

1. צריך לדון מהי הגדרת זמירה האסורה מדאורייתא מצד תאור הפעולה, ואכמ"ל.
2. לדעת רגמ"ה (מו"ק), הרא"ש (פ"ב מ"ג), רש"י (דף ב' ע"ב) ועוד ראשונים, זימור דאורייתא נאמר רק על גפן ולא על שאר אילנות, ולא ברור מנין ההכרח שהר"ח דיבר על גפן.
- הגרשז"א (סוף סימן ח' שם) דוחה את ראיתם מהר"ח, ברם למסקנה פוסק כדעתם, וז"ל: "אבל מ"מ נראה כדבריהם משום דמסתבר שגם אביי, דסובר שגם תולדות אסירי מדאורייתא, ג"כ סובר הך כללא דלאוקמי שרי".

לענ"ד, יש לדון בראיתו מארבע סיבות:

1. מנין שאביי לא חזר בו למסקנה וסובר כרבא שאין מלאכות מדאורייתא; ברם מרש"י בע"ז משמע במפורש שאביי לא חזר בו.
2. אפילו אם נאמר שאביי נשאר כדעתו, אין הכרח שסובר אוקמי ואברויי, וביחוד שאפשר להכין בירושלמי פ"ב שרבי לא קיבל את סברת אוקמי ואברויי.
3. גם לדעת אביי יכול להיות שישנו סוג מלאכות שאינו כלול בתולדות ואסור רק מדרבנן, וביחוד שלפי פשט הגמרא גם לדעת רבא היתר אוקמי ואברויי לא נאמר על כל מלאכות דרבנן.
4. מנין שרבא מודה לאביי, אולי לדעת אביי מותר גם בדאורייתא, ולרבא - שהלכה כמותו - רק בדרבנן, ואפילו לא בכל דרבנן, כפשטות הסוגיא (ע"ל).

אולם מרש"י בע"ז ניתן להוכיח שאוקמי אילנא נאמר גם על מלאכות דאורייתא, וז"ל רש"י: "אבל סכין שמן לגיזום כדי שלא ימות האילן אם נגזם קודם לכן, מלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא והני לאו מלאכת קרקע נינהו דאוקמי אילנא בעלמא הוא וכו'", ורש"י לשיטתו.

ח. סיכום מחלוקת רש"י הנדפס ורש"י כ"י ביסוד פטור אוקמי

לעיל הזכרנו בחמשה מקומות את המחלוקת בין רש"י הנדפס על מו"ק לרש"י כ"י על מו"ק.

1. בהסבר יסוד דין אוקמי אילנא המותר, נחלקו בדף ג' ע"א במו"ק. רש"י הנדפס סובר שיסוד הדין בנוי על פסידא, ואילו רש"י כ"י סובר משום שאינה עבודה.

2. בדף ו' ע"ב במו"ק נחלקו לגבי השקאת ירקות בשביעית: רש"י כ"י סובר שמותר, ורש"י הנדפס סובר שאסור. הסברנו ששורש מחלוקתם בדין אוקמי פירא. לשיטת רש"י כ"י שאינה עבודה, מה לי אוקמי אילנא מה לי אוקמי פירא ומותר, לרש"י הנדפס הסובר מדין פסידא - אסור (עיין בדיון על אוקמי פירא).

3. תוס' בדף ו' ע"ב במו"ק מביא בשם רש"י על המשנה הראשונה במו"ק, שדין "משקין את בית השלחין במועד ובשביעית", המצומצם רק לשדה השלחין ולא שדה הבעל, נאמר במועד, ובשביעית מותר גם שדה הבעל. ברש"י הנדפס על המשנה הראשונה לא מופיעה הרחבה זו (ורש"י כ"י מתחיל רק מדף ג'), יתכן שרש"י הנמצא בתו"כ הוא רש"י כ"י, שהשקאה אינה עבודה, ולכן מותר גם בשדה הבעל, ורש"י כ"י לשיטתו. רש"י הנדפס שהחסיר, ג"כ לשיטתו, מפני שבשדה בעל אין פסידא (עיין בדיון על השקאה).

4. רש"י בע"ז (דף נ' ע"ב) סובר שאוקמי אילנא נאמר גם במלאכות דאורייתא. נראה לבארו רק ע"פ השיטה שאוקמי אינה עבודה (עיין בדיון על אוקמי במלאכות דאורייתא).
5. רש"י בע"ז הנ"ל ובסוכה (דף מ"ד ע"ב) כתב שאוקמי מותר רק בדבר שהוא: "אינו עושה להשביח אלא לקימן שרי" (ואין בו גם אברויי). הדין מוכן היטב אם יסוד הדין של אוקמי אינו אלא מפני שאינה עבודה, וכאשר יש גם אברויי יש בזה עבודה, ורש"י לשיטתו (עיין בדיון על דבר שיש בו גם אוקמי וגם אברויי).